

## Wie arm is krijgt lekkers. . . \*

door W.R.C. Alkemade

Het Sinterklaasfeest, vanouds een feest van gezelligheid, is al zo oud als de goede Sint zelf. En ook de gewoonte om het feest te veraangename met speculaas en strooigoed doet al eeuwen opgeld.

Een aantal inwoners van het 18e-eeuwse Montfoort echter zal met gemengde gevoelens teruggedacht hebben aan het „gezellige” Sinterklaasfeest van 1797: hun goedbedoelde (?) poging om het stadje van betaalbaar Sinterklaasgebak te voorzien werd door schout en schepenen in de kiem gesmoord. Wat was het geval?

Op 5 december 1797 kwam de Montfoortse schepenbank in een „extra-ordinaire” vergadering bijeen.<sup>1</sup> Die dag namelijk werden Egbert Vonkenberg, Clasijntje Groenewoud, Gerrit Oostendorp en Joseph van Ek betrappt op het in bezit hebben van „Sint-Nicolaasgebak” (speculaas), dat niet afkomstig was uit de stad zelf.

Zou dat tegenwoordig niet tot problemen leiden, in die tijd waren de betrokkenen in overtreding tegen een ordonnantie van de Staten van Utrecht. Op verzoek van een aantal koekbakkers in dat gewest, die node zagen hoe „baatzoekende mensen” goedkope koek uit de naburige gewesten Utrecht invoerden en die onder de prijs van de Utrechtse bakkers gingen verkopen, besloten de Staten op 27 augustus 1750 tot een stukje handelsprotectie. Om te voorkomen dat de koekenmarkt verpest zou worden, vaardigden de Staten, op initiatief van de stad Utrecht, een ordonnantie uit, waarin onder meer bepaald werd dat „voortaan van alle soete koek en diergelijk gebak, komende uit enige van de geunieerde provinciën en het ressort van de Generaliteit of van buiten deze landen binnen deze provincie hetzij om te verkopen of zelfs te consumeren, zal moeten worden betaald van ieder honderd pond ses gulden en van meerdere of minder hoeveelheid advenant”.<sup>2</sup> Met andere woorden: op koek van buiten de provincie moesten invoerrechten betaald worden en de importeur was verplicht om bij de plaatselijke collecteurs der belastingen precies aan te geven hoeveel koek en gebak hij in de diverse Utrechtse steden verkocht of weggaf. Op overtreding van één en ander stonden zware geldstraffen en verbeurdverklaring van de betrokken „soete koek”.

De Montfoortse schout Kabos was vermoedelijk goed op de hoogte van de wet. Onmiddellijk liet hij de schepenen bijeenroepen om van hen te „moogen weeten hoedanig zich hier inne te gedragen”.

Direct stuurde men de gerechtsbode naar de „boosdoeners” om te vernemen waar de speculaas vandaan kwam. „Uit Woerden” was het antwoord. . . en zonder dat er invoerrechten betaald waren! Dit bericht was voor de schout en de zeven schepenen het sein om „collegialiter” naar de respectievelijke woonhuizen van de smokkelaars te gaan, daar de kisten met koek te laten verzegelen en die daarop naar het stadhuis te doen brengen. Het was ook niet niks, wat de verdachten de stad ingebracht hadden. In de kist van Clasijntje Groenewoud zat weliswaar maar 1750 gram speculaas, maar Gerrit Oostendorp had wel 5½ pond in huis. Joseph van Ek maakte het nog bonter met 35½ pond speculaas, maar Egbert Vonkenberg spande de kroon: hij had niet alleen 83½ pond „Sint Nicolaasgebak”, maar ook nog bijna 4 kilo pepernoten en moppen!

Na deze spectaculaire vangst is men vermoedelijk gestopt met vergaderen, want pas twee dagen later, op 7 december 1797 komen de heren schout en schepenen opnieuw in een „extra-ordinaire” vergadering bijeen.<sup>3</sup> Met betrekking tot het inbeslag genomen speculaas werd besloten te handelen conform het 11e artikel van de ordonnantie van 27 augustus 1750, dat bepaalde dat de verbeurd verklaarde koek verdeeld zou moeten worden onder de plaatselijke armen.

\* Dit artikel werd vervaardigd met medewerking van mevrouw G.J.A. Beerhuizen-van Kooten te Montfoort.



*Een bakkersechtpaar bij een ruime sortering „Sint Nicolaasgebak”.  
Coll. Atlas van Stolk.*

Schepen Jurrus kon zich met het besluit niet verenigen. Hij wees op het feit dat de ordonnantie al 47 jaar oud was en dat de „koeksmokkelaars” geen kennis ervan gehad hadden dat ze in overtreding waren geweest. Zijn opmerkingen vinden gehoor, want men besluit de verdeling van het speculaas onder de armen nog maar even uit te stellen totdat de schout overleg heeft gepleegd met de procureur-generaal in Utrecht.

J. Kabos, de schout, spoedde zich de dag erna al naar Utrecht.

Na overleg met mr. Essenius, de procureur-generaal, kon hij in de „extra-ordinaire” vergadering van 8 december 1797 aan de schepenen mededelen dat de procureur-generaal niets dan lof had voor hun doortastend optreden.<sup>4</sup> De wet is de wet en onwetendheid van die wet was in de ogen van geen reden om Essenius niet gestraft te worden. De schout had ook een pluimpje gekregen voor zijn alerte activiteiten en, dat moet erkend, Kabos had oog voor „het bederf, welke het verbeurd verklaarde Sint Nicolaasgebak onderhevig is” en op grond daarvan de zaak zo snel mogelijk geprobeerd af te handelen. Hij had in de vergadering zelfs al een lijst bij de hand van de „arme lieden, welke door wederzijdsche gezindheeden binnen deeze stad worden geälimenteerd” en ook de inwoners van het Oude Mannen- en Vrouwenhuis kwamen in aanmerking voor een verlaat stukje Sinterklaas-gebak. En daar het speculaas waarschijnlijk al zacht begon te worden en de pepernoten vermoedelijk keihard werden besloot de Montfoortse schepenenbank om staande de vergadering maar over te gaan tot de verdeling van het lekkers onder de armen.

Zo werd Sint Nicolaas voor een groot aantal Montfoorters, zij het dan enige dagen later, in 1797 toch nog een gedenkwaardig feest. Wie arm is krijgt lekkers. . . en wie smokkelt krijgt de zwarte piet!

#### Noten:

- 1) Rijksarchief Utrecht (RAU), Rechterlijk archief Montfoort, inv.nr. 627-3, vergadering 5 december 1797.
- 2) RAU, Archief Staten van Utrecht, inv.nr. 232-96.
- 3) RAU, Rechterlijk archief Montfoort, vergadering 7 december 1797.
- 4) RAU, Rechterlijk archief Montfoort, vergadering 8 december 1797.